

Maria Mies

Dünya Ölçeğinde

ATAERKİ VE BİRİKİM

Uluslararası İşbölümünde Kadınlar

Çeviri

Yıldız Temurtürkan

dipnot yayınları

İÇİNDEKİLER

İKİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ	9
Kapitalist Sistemde Kadın Emeği:	
Eski Bir Sorun Hakkında Yeni Sorular.....	9
Kapitalizm Farklıdır.....	14
Kitapların Tarihi Var: Bu Kitap Nasıl Karşılandı.....	15
GİRİŞ.....	29

I. BÖLÜM

FEMİNİZM NEDİR?.....	37
Bugün Neredeyiz?.....	37
İyi gün Feminizmi mi?.....	54
Feminizm Hakkında Yeni Olan Nedir?.....	60
Benzerlikler: Kadınların Kurtuluşu-	
Kültürel bir Sorun mu?.....	61
Farklılıklar: Beden Politikası.....	70
Farklılıklar: Yeni bir Politika Kavramı.....	78
Farklılıklar: Kadın Emeği.....	82
Kavramlar.....	91
Sömürü mü, Ezilme mi/Tabi Olma mı?.....	91
Kapitalist Ataerki.....	94
Çokgelişmiş-Azgelişmiş Toplular.....	96
Otonomi.....	98

II. BÖLÜM

CİNSİYETE DAYALI İŞBÖLÜMÜNÜN

TOPLUMSAL KÖKENLERİ.....	101
Kökenleri Feminist Perspektif İçinde Arama.....	101
Önyargılı Kavramlar.....	102
Önerilen Yaklaşım.....	106
Kadınların ve Erkeklerin Doğayı Ele Geçirmesi.....	110
Kadınların/Erkeklerin Kendi Öz Bedenlerini Ele Geçirmesi.....	115
Kadının ve Erkeğin Doğayla Kurduğu Nesne-İlişkisi.....	118
Erkeklerin Doğayla Kurdukları Nesne-İlişkisi.....	124
Erkek Üretkenliğinin Önkoşulu Olarak Kadın Üretkenliği.....	126
Avcı-Erkek Miti.....	127
Kadınların Aletleri, Erkeklerin Aletleri.....	132
Pastoralist Topluluklar.....	134
Çiftçi Topluluklar.....	135
Feodal ve Kapitalist Düzendeki "Avcı-Erkek".....	140

III. BÖLÜM

SÖMÜRGELEŞTİRME VE EVKADINLAŞTIRMA.....	151
"İlerleme ve Gerileme" Diyalektiği.....	151
Kadınların, Doğanın ve Sömürgelerin Tabii Kılınması: Kapitalist Ataerki ya da Medeni Toplumun Yeraltı Dünyası.....	156
Cadılara Uygulanan Zulüm ve Modern Toplumun Yükselişi: Ortaçağ'ın Sonunda Kadınların Üretken Sicili.....	157
Tabii Kılma ve Kadın Bedeninin İhlali: İşkence.....	164

Caduların Yakılması, İlkel Sermaye Birikimi ve Modern	
Bilimin Yükselişi.....	166
Sömürgeleştirme ve İlkel Sermaye Birikimi.....	176
Kadınlar ve Sömürgecilik.....	179
Kadınlar ve Alman Sömürgeciliği.....	189
Afrika'daki Beyaz Kadınlar.....	194
Evkadınlaştırma.....	196
1. Aşama: "Hanımefendiler" için Lüks Şeyler.....	196
2. Aşama: Evkadını ve Çekirdek Aile: Küçük Beyaz	
Adamın "Sömürgesi".....	201

IV. BÖLÜM

EVKADINLAŞTIRMA ENTERNASYONALİ:

KADINLAR VE YENİ ULUSLARARASI İŞBÖLÜMÜ.....	213
Uluslararası Sermaye Üçüncü Dünya Kadınlarını	
Yeniden Keşfediyor.....	213
Neden Kadınlar?.....	219
"Doğurgan" ve Tüketici Olan Kadınlar.....	226
Bağlantılar: Bazı Örnekler.....	238
Kadınlar ve Tarım.....	239
Kapitalist Tarımda Çalışan Kadınlar:.....	249
Kadınlar ve Elişi Üretimi (Dantel ve Hasır).....	251
Kadınlar ve Elektronik Endüstrisi.....	253
Seks Turizmi ve Küresel Kadın Sımsarları.....	257
Sonuç.....	265

V. BÖLÜM

KADINA YÖNELİK ŞİDDET VE SÜREKLİ

İLKEK SERMAYE BİRİKİMİ.....	267
Drahoma Cinayetleri.....	270
Amniyosentez ve "Kadın Cinayetleri".....	276
Tecavüz.....	281
Analiz.....	289
Haraç Olarak Drahoma.....	295

Erkekler Doğuştan Tecavüzcü müdür?.....	300
Sonuç.....	312

VI. BÖLÜM

ULUSAL KURTULUŞ VE KADINLARIN KURTULUŞU.....	317
"İkili Ekonomi"de Kadınlar.....	325
Sovyetler Birliği.....	326
Çin.....	329
Halktan Nüfusa.....	334
Vietnam.....	340
Kadınlar Neden Ulusal Kurtuluş Mücadelesi İçin Seferber Edilirler?.....	351
Kadınlar Neden Kurtuluş Mücadelesinden Sonra Yine "Geri Plana İtilirler"?.....	354
Teorik Çıkmazlar.....	360

VII. BÖLÜM

FEMİNİST BİR YENİ TOPLUM

PERSPEKTİFİNE DOĞRU.....	367
Feminist Hareketin Orta Sınıf Olması Sorunu.....	367
Temel İlkeler ve Kavramlar.....	375
Feminist Bir Emek Kavramına Doğru.....	386
Alternatif Bir Ekonomi.....	392
Ara Adımlar.....	400
Tüketim Üzerinde Otonomi.....	401
Üretim Üzerindeki Otonomi.....	408
İnsanlık Onuru İçin Verilen Mücadeleler.....	409

İKİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ

Kitapların Yazgısı

Ataerki ve Birikim'i 1980'lerin başında yazmaya başladığımda niyetim, kapitalist ataerkinin işleyişi üzerine muazzam bir teori üretmek değildi. Amaam, hem yeni kadın hareketinin yürüttüğü mücadelelerde hem de Köln'de Sosyal Pedagoji bölümündeki sınıflarımda ve ardından 1979 yılından itibaren ders verdiğim Lahay'deki Sosyal Araşürmalar Enstitüsü "Kadınlar ve Kalkınma" programında açığa çıkan bazı yakıcı sorulara yanıtlar bulmakla sınırlıydı. "Kadınlar ve Kalkınma" programının karıkmaları Güneyli kadınlardı. Birçoğu için "feminizm", Batılı orta sınıf kadınlarla ilgili bir şey, tuhaf bir fenomendi. Oysa "Kadın Sorununun" kendilerinin de sorunu olduğunu henüz daha fark etmemişlerdi.

Kapitalist Sistemde Kadın Emeği: Eski bir Sorun Hakkında Yeni Sorular

Bu şartlara ve beş yıl kaldığım Hindistan'da edindiğim deneyimlere dayanan teorik araştırmamı, Avrupa merkezli bir perspektifle sınırlandıramayacağım belliydi. Avrupa ve Kuzey Amerika'daki feministler, hem liberal hem de Marksist ekonomistlerin tartıştığı bir soruyu, neden kapitalist sistemde *evişinin* karşılığının ödenmediğini sormaya başladıkları zaman, bu soruyu endüstrileşmiş Kuzeydeki evkadınlanya sınırlı tutamazdım. Peki ya Güneydeki kadınlar? Oradaki köylü kadınlar? Genel olarak küçük

köylüler ve onların kapitalizmle ilişkileri? Belli ki bu dünyada, ekonomistlerin, işçilerin sermayeyle ilişkisini tanımlamak için kullandığı kategorinin kapsamı dışında yapılan çok iş vardı. Bu kategori, sadece ücretli çalışmayla sınırlandırılmıştı ve sözde "özgür" ücretli çalışmadan ibaretti; çünkü bu çalışma, sendikalar ve iş yasalarının himayesi alandaydı.

O dönemde benzer sorulan soran yalnızca ben değildim. 1970'lerin başından itibaren benim gibi, Üçüncü Dünya'da yaşamış, çalışmış ve bu deneyimin kapitalist sistemde kadın emeğine ilişkin yeni feminist sorularla bağını kurmaya çalışan iki Alman arkadaşla, Claudia von Werlhof ve Veronika Bennholdt-Thomsen ile çalışmıştım. O dönemde birçok feministle paylaştığımız bu sorgulamanın sonucunda, sosyal araştırmalarda genellikle varolan ufuktan daha geniş bir ufuk önümüzde kendiliğinden açıldı. Fakat bu kez de, (Marksist terminolojiyi izleyenlerin o zamanlar hâlâ adlandırdığı gibi) kadınların yeniden üretime harcadığı emeğin, neden kapitalist sistemde değer taşımadığım anlamak isteyen biri, hemen başka bir teorik sorunla karşılaşılıyordu. Bu değersizleşme, ya biyolojik deterministlerin yaptığı gibi kadınla erkek arasındaki anatomik farklarla açıklanmalıydı ya da bu fenomene sosyal ve tarihsel bir açıklama bulunmalıydı. Sorun salt toplumsal cinsiyetler arasındaki fark değildi; besbelli ki dikkate alınması gereken *sömürü* ve *ezilmeye* dayalı bir tahakküm ilişkisi vardı. *Ataerki* kavramının bana uygun gelmesi bu bağlamda oldu. Bir sistem olarak ataerkini, Hindistanlı kadınların çatışmalardaki rolü üzerine yaptığım doktora araştırması sırasında keşfetmiştim. Döndüğümde yapısal bakımdan sandığım kadar farklı olmayan Alman ataerkini keşfettim. Kadınların sömürülmesi ve ezilmesinin rastlantısal fenomenler olmadığını, beş bin yıldır süren ve yerkürenin bütün "büyük medeniyetlerine" ve kültürlerine girip yapılandıran bir sistemin içsel unsurları olduğunu anlamaya başladım. Bu sistemin tarihsel derinliği ve coğrafi yaygınlığı, farklı kültürel ve dini kökenlerden kadınlann biraraya geldiği Sosyal

Araştırmalar Enstitüsü'ndeki "Kadınlar ve Kalkınma" dersinde de kendini belli etti. Bu sistem, bazıları diğerinden daha zalim olan, çok sayıda farklı kültürel dışavurumlar meydana getirmiş olsa bile, yapısal olarak aynıydı. Dersteki öğrenciler bunu anlar anlamaz, "Kültür bizi böler. Mücadele bizi birleştirir!" sloganını türettiler. Dolayısıyla ataerki meselesi, hemen, kökeni ve yayılması sorularını cevaplamaktan kaçman, alışılmış zaman ve mekan ufkunun ötesine geçmekle kalmıyor, aynı zamanda, "kadın düşmanı bu sistemi değiştirmek için ne yapabiliriz?" sorusunu da gündeme getiriyordu. Birçok kadın, salt akademik tahlille ve böyle bir sistemin yaşadığımız modern çağda bile hüküm sürdüğü beyanıyla yetinmiyordu. Her şeyin nasıl, ne zaman ve nerede başladığımız ve nasıl savaşabileceğimizi bilmek istiyorlardı.

Sorgulamamı daha ileri taşıyarak derinleştirdim. Kökeni sorunundan başka, modernitenin ya da kapitalizmin, böyle zalim bir sistemi neden hem Marksistlerin hem de liberallerin öngördüğü gibi ortadan kaldırmadığımız bilmek istiyordum. Ataerki ile kapitalizm arasındaki ilişki geçmişte ve günümüzde nedir? Ataerki ve kapitalizm iki ayrı sistem midir, yoksa tek bir sistem midir? Ataerki sömürü ve ikincilleştirme, genişletilmiş birikime dayalı bir ekonomik sistem için gerekli midir? Ya da hiyerarşi ve sömürüye dayalı toplumsal cinsiyet ilişkileri olmadan bu birikim gerçekleşebilir miydi? Bu ilişkinin, esas çelişki, yani emek ve sermaye arasındaki uzlaşmaz sınıf çelişkisi çözüldükten sonra çözülecek tâli bir çelişkiden ibaret olduğu şeklindeki klasik Marksist açıklamanın, bundan böyle bizi tatmin edemeyeceği anlaşılıyordu. O dönemde feministler arasında, hatta sol, Marksist feministler ve sosyalist feministler arasında bile bu kavrayış üzerinde bir konsensüse varılmıştı. Hiçbir feminist, biz kadınların bir "tali çelişki"den ibaret olduğunu artık kabul etmiyordu.

Fakat ataerki ile kapitalizm arasındaki içsel ilişki sorusuyla gene baş başa kalmıştık. Elbette hepimiz ataerkinin kapitalizmden önce meydana geldiğini biliyorduk. O halde, ataerkinin sa-

dece bir çeşit altyapı gibi devam ettiğini söylemek doğru muydu? Modernitenin bütün feodal, ataerki, geri kalmış ilişkileri yok etme vaadi, neden kadınlar söz konusu olduğunda yaşama geçmiyordu? Ne de olsa feodalizm hiç değilse endüstrileşmiş dünyada yok edilmişti. Neden toplumsal cinsiyetler arasındaki ataerki ilişki söz konusu olduğunda da böyle olmamıştı?

Feminist hareket geliştikçe, ataerki yapıların ve ideolojilerin yeni dışavurumlarını daha çok keşfettik. Özellikle kadına yönelik şiddete karşı, dayığa, tecavüze, pornografiye, işyerinde cinsel tacize, medyada ve reklamlarda kadına yönelik şiddete karşı hareket, modernitenin kadın-erkek ilişkilerini "medenileştirdiği" ve erkeklerdeki bir zamanlar varolan saldırgan kadın düşmanı eğilimleri "ehlileştirdiği" şeklindeki egemen mite karşı çıkıyordu. Hayır, bunlar yalnızca feodal bir geçmişin "kalıntılar" değildi. Bu, modern ve ilerici kapitalizmin kam cam, bu kapitalizmin yüreği olan *kapitalist ataerki* idi.

Kapitalist ataerkinin ekonomi politikasının teorik olarak kavranması, ilk kez, kapitalist sistemde ev işinin rolünün tahlil edilmesiyle gerçekleşti. Bu hareket 1980'lerde başlamıştı. Kadınların evde ücretsiz yaptığı bakım ve besleme işlerinin yalnızca erkeklerin ücretlerini değil, aynı zamanda sermaye birimini de sübvansen ettiği açığa çıkmıştı. Üstelik *evkadınlaştırma* adım verdiğimiz süreçte, kadınlar evkaduru olarak tanımlanarak, yalnızca evdeki ücretsiz çalışması GSYİH dışında bırakılmakla, görünmez kılınmakla ve "doğalaştırılmakla" -yani "bedava mal" muamelesi görmekle kalmıyorlardı. Aynı zamanda, kadının ücretli çalışması da sözde aileyi geçindiren kişi olan kocanın çalışmasını tamamlayıcı bir çalışma olarak görülüyor ve böylelikle değersizleştiriliyordu. Kadının anne, eş ve evkaduru yapılması, insan emeğinin yüzde 50'sini bedava bir kaynak olarak tanımlamaya yarayan bir hileydi. Bu bedava kaynak kadın emeğiydi.

Claudia von Werlhof, Bielefeld'de (1983) "Kadın Emeğinin Geleceği" Kongresine sunduğu "Proleterya Öldü, Yaşam Evka-

dınlan!" başlıklı tebliğinde, evişi ve evkadınlaştırmanın sadece kadın emeği için model olmadığını, sendikaların hâkimiyetini kırma ve emeği "esnekleştirme" çabası içindeki ulusötesi sermayenin er ya da geç erkek emeğini de evkadınlaştıracaklarını, başka bir deyişle, erkeklerin bugüne kadar sadece kadınlara özgü olan gelmiş çalışma ilişkilerini kabul etmeye zorlanacağını açıklıyordu. Bu ise, çalışma ilişkilerinin iş yasalarının koruması dışında kalması, sendikaların ve toplu sözleşmelerin kapsamına girmemesi, doğru düzgün bir sözleşmeye dayanmaması, neredeyse hiç görünmeyen "gölge ekonominin" parçası olması demektir.

Bu tür çalışma ilişkilerini hayata geçirmek için ekonomik şiddet (yani mübrem ihtiyaç) yetersiz kaldı ve bugün de genellikle yetersiz kalmaktadır. Bu sistemin sun şiddetti. Şiddet, evişi ve koca dayığı söyleminde netleştiği üzere, yalnızca kadın emeği ve bedeninin sömürüsü söz konusu olduğunda değil, aynı zamanda, ilk Avrupalı kapitalistlerin yabana toprakları fethetmek, boyunduruk altına almak ve sömürgeleştirmek için başvurduğu araçtır. Bu sömürgeleştirme olmasaydı, Asya, Afrika, Güney ve Orta Amerika'daki topraklar ve insanlar yağma ve talan edilmeseydi, modern zamanların köleliği olmasaydı, kapitalizm başarılı bir başlangıç yapamazdı. Şiddet, Marks'ın *ilkel sermaye birikimi* dediği şeyin can damandır. Fakat Marks'ın inandığı görüşün, yani, şiddet ve birikimin gerçek kapitalizmi *öncelediği* görüşünün aksine, kadınlara ve sömürgelere (bu ülkelere şimdi gelişmekte olan ülkeler deniyor) ve bütün yaşamın ve üretimin kaynağı doğaya baktığımızda, bu şiddet ve birikimin günümüze kadar sürdüğünü gördük. Doğa da, tıpkı kadınlar ve sömürgeler gibi, aynı tek-tarafli ve sömürgeci tarzda, "bedava mal" muamelesi gördü. Tersinden ifade edersek, kadınlar ve sömürgeler "doğa" muamelesi gördü; kadınlar ve sömürgeler "doğalaşındılar". Bu nedenle, Claudia von Werlhof, Veronika Bennholdt-Thomsen ve ben, Rosa Luxemburg'un tahlilini izleyerek *sürekli ilkel birikimin* modern kapitalizmin sırrı olduğunu dillendirmeye başladık.